

Abstrakty Menexenos ČPS

pondělí 17. 10. 2022, vila Lanna, [odkaz](#) na online připojení

- 9:00–9:10   Zahájení
- 9:10–10:20   Jiří Stránský: Filosofická hravost (nejen) v dramatickém rámci dialogu *Menexenos*
- 10:30–11:40   Antonín Šíma: Zrozenci země
- 11:50–13:00   Kryštof Boháček: Sókratův *epitafios*
- 14:20–15:30   Veronika Konrádová: Platónova alternativní politika v dialogu *Menexenos*
- 15:40–16:50   Jakub Jinek: Aristokracie vulgo vládá lidu

Jiří Stránský: Filosofická hravost (nejen) v dramatickém rámci dialogu *Menexenos*

Hlavním tématem příspěvku bude podrobný rozbor dramatického rámce Platónova dialogu *Menexenos*, o němž se domníváme, že má i přes svůj relativně krátký rozsah zásadní důležitost, a to primárně z perspektivy dialogu jakožto celku, sekundárně pak i z perspektivy Platónovy filosofie jako takové. V úvodním dialogu Sókrata s Menexenem lze dle našeho názoru vysledovat přinejmenším tři významné a navzájem spolu úzce související motivy. Zaprvé se jedná o Sókratovu kritiku tehdejší běžné rétorické praxe, v čemž se dialog *Menexenos* shoduje s tím, co známe především z dialogů *Gorgias* či *Faidros*. Zadruhé jde o Sókratovo připsání následujícího *epitafiu* Aspasii a konstatování, že se jedná o pouhé „zbytky“ ze slavného *epitafiu* Perikleova (*Menex.* 236b), což má dle naší interpretace být prvním signálem určitého Sókratova odstupu od řeči, již hodlá pronést. Zatřetí pak (a především) o hravě-ironický přístup, který Sókratés předvádí v celé inkriminované pasáži a jenž kulminuje finálním a překvapivým konstatováním, že by se pro Menexena klidně svlékl a zatančil mu, jen kdyby ho k tomu vybídl (*Menex.* 236c-d). Tento Sókratův přístup se na první pohled zdá být v nepatřičném rozporu jak s vážností přirozeně vyplývající z povahy samotného žánru *epitafiu*, tak s přístupem Menexena, který na Sókratovu hravost v žádném momentě nepřistupuje a dychtí pouze po vyslechnutí řeči. Jsme přesvědčeni, že tato hravost není pouze náhodnou charakteristikou dramatického rámce našeho dialogu, ale podstatným rysem Platónovy filosofie jako takové. Tuto skutečnost lze sledovat na dvou rovinách: jednak na úrovni psaného slova, jež Platón explicitně označuje za hru (*Phaedr.* 276d-e), ale také na úrovni „živé“ filosofie ve smyslu hledání moudrosti prostřednictvím dialektické aktivity, která je sice na jednu stranu tím nejvážnějším úsilím, v němž se člověk může angažovat, avšak s plným vědomím nepřekonatelných omezení vyplývajících z jeho pouze lidské přirozenosti (srv. *Tim.* 29c-d). Hravost tedy slouží jako další nástroj pro vyjádření určitého odstupu od svých vlastních řečí (což nás vrací zpět k dialogu *Menexenos*, jenž je v tomto ohledu příkladem *per excellence*), resp. jako jakýsi „obranný mechanismus“ chránící nás před přílišným přeceňováním naší vlastní moudrosti. Filosofie v Platónově pojetí proto stírá onen ostrý protiklad mezi hrou a vážným úsilím a stává se jakousi zvláštní směsí obojího.

Antonín Šíma: Zrozenci země

Příspěvek se zaměří na úvodní část řeči nad padlými v dialogu *Menexenos* (zvl. 237a4-238b6), kde mluvčí chválí původ bojovníků a popisuje jejich sepětí s Athénami jakožto místem zrození. Pokusí se probrat důvody, proč se zaměřuje pozornost na městský stát a jeho politické uspořádání pomocí přirovnání k matce, která rodí, vychovává a vede ke vzdělání. Příspěvek tento motiv poté rozšíří v kontextu archaických kosmogonií a zoogonií, a tím poukáže na typické prvky Platónova využití dobových znalostí přírody i v platónsky neobvyklém žánru přiznané a zapsané souvislé řeči určené k veřejnému přednesu. Rozbor těchto motivů by pak měl pomoci k zodpovězení několika z řady důležitých interpretačních otázek *Menexena*. Zvláště bude možné vysvětlit zmínky Aspasiie jako původní autorky řeči a patrnější by měl být také důvod vybočení z obvyklého Platónova stylistického rámce, jímž je převážně politicky motivovaný dialog.

Kryštof Boháček: Sókratův epitafios

Dialog *Menexenos* je hned v několika ohledech výjimečným Platónovým dílem. Za prvé tvoří převážnou část textu Sókratův monolog prostý jakýchkoli dialogických prvků. Obsahem tohoto souvislého proslovu je za druhé oslavná řeč nad padlými athénskými vojáky, jejíž součástí je oslava athénskému politickému zřízení i nedávné historie, jejímiž aktéry byli velebení padlí. Užaslý čtenář tak slyší Sókrata vynášet období Platónem jinde zatracované a chválit události, o nichž díky Thúkýdidovi máme dodnes zcela jiné představy. Především však vyvolává údiv, že Sókratés vychvaluje stávající demokracii, vůči níž v jiných textech zaujímá od kritického po jasně nepřátelský postoj.

Za třetí je celá dlouhá Sókratova řeč sestavena – evidentně velmi pečlivě – podle pravidel soudobé rétoriky a může docela dobře sloužit jako jeden z vzorových příkladů žánru *epitafios logos* (k čemuž později i skutečně docházelo, jak dosvědčují prameny). Sókratés (nebo Platón) tedy projevuje dokonalé vzdělání v rétorice, o níž v jiných textech opět mluví někde kriticky, jinde otevřeně nepřátelsky. Zde se ovšem pochlubí nejen erudicí, ale přímo zazáří jako proponent a tvůrce v oboru, který jinde tak zatracuje.

Za čtvrté je celá tato problematická monologická pasáž vložena do skandálního dialogického rámce, v němž se Sókratés nepokrytě přiznává k pravidelným stykům s Perikleovou družkou Aspasií, u níž podle

svých slov bere lekce rétoriky. Právě Aspasia je označena za pravou autorku Sókratovy řeči nad padlými.

Ve všech těchto zmíněných momentech se *Menexenos* tak odlišuje od zbytku platónského korpusu, že to některé čtenáře i přes absenci filologického zdůvodnění vedlo k odmítnutí Platónova autorství. Mnozí jiní dospěli k závěru, že to přece Platón nemůže myslet vážně: ti, kteří znají „kanonické“ dialogy, jistě vycítí Platónovu ironii a poznají tak pasáže, kterým je třeba rozumět vlastně naopak, než jak praví text.

Ve svém příspěvku se pokusím představit výklad, jenž je založen na předpokladu, že to Platón celé myslí naprosto vážně. Tedy že ukazuje Sókrata podávajícího obdivuhodný rétorický výkon a předkládá nám plnohodnotný *epitafios* splňující veškerá soudobá rétorická i politická kritéria, jehož autorem je: platónský filosof; ba co více: Platón sám. Zaměřím se přitom na ty pasáže dialogu, o nichž se domnívám, že ironizující výklad neumožňují bez textového násilí.

Zároveň se na základě intertextuálních vazeb pokusím ukázat, že *Menexenos* není solitér v rámci Platónova díla, ale že je v rovině lexikální, metaforické i narativní provázán s řadou klíčových textů, které s jeho pomocí získávají mnohem hlubší a hermeneuticky plausibilnější rozměr. V neposlední řadě doložím, že *Menexenos* je jedním z textů, jenž interpreta nutí vyjádřit se k ústřední filosofické otázce: co je to vlastně filosofie, přesněji řečeno: co všechno může být filosofie?

Veronika Konrádová: Platónova alternativní politika v dialogu *Menexenos*

Příspěvek se zaměřuje na politické aspekty dialogu *Menexenos* a jeho postavení v kontextu platónského korpusu. V této souvislosti si klade zejména tyto otázky: 1) Je dialog vážně míněným výrazem Platónova myšlení, nebo ironizující hříčkou parodující žánr pohřební řeči? 2) Jaké je postavení dialogu v rámci Platónova politického myšlení? 3) Jak rozumět literární úloze Aspasia a proč je autorství pohřební řeči připsáno právě jí?

V odpovědi na první otázku příspěvek hájí seriózní vyznění celého dialogu a interpretuje souhru vážných a hravých či fiktivních prvků jako efektivní způsob literárního sdělení s vážně míněným jádrem. U druhé otázky příspěvek shledává, že vystavění alternativní pohřební řeči – přehodnocující perikleovský *epitafios* u Thúkydida – nabízí alternativu k soudobé politické rétorice a

celkovému politickému étosu dobových Athén. V inovativní eticko-politické vizi zdůrazňující hodnoty *epimeleia* a *areté* Platón přeznačuje sebe-porozumění athénské polis. Jelikož je tato redefinice politiky patrná i v jiných částech platónského korpusu, lze poukázat na koherentní provázanost *Menexena* s širším kontextem Platónova politického myšlení. Za třetí, příspěvek analyzuje dramaturgickou úlohu Aspasiie z Milétu, tedy postavy, která je – jakožto žena a jakožto cizinka – zatížena dvojitou marginalitou ve vztahu k politické aktivitě. Navrhovaná interpretace předpokládá, že vypracování určité distance, zakódované v postavě Aspasiie, je – podobně jako další nuance dialogického rozvrhu – efektivním literárním prostředkem pro nastavení alternativního myšlenkového rámce, v němž fungování vztahových dvojic „soukromé – veřejné“, „ženské – mužské“, „cizí – domácí“ vytváří prostor pro nové promyšlení politické normativity. Příspěvek opět zdůrazňuje, že i na této rovině lze konstatovat shodu s literárními postupy na dalších místech platónského korpusu.

Jakub Jinek: Aristokracie vulgo vládá lidu

Přes neoslyšitelné ironické tóny obsahuje Aspasiina řeč v dialogu *Menexenos* vážně míněné politické myšlenky a v zásadě odpovídá odjinud známému Platónovu programu reformy athénské politiky. V chtěném kontrastu k jiným dobově vlivným athénským politickým programům (Perikleova řeč u Thúkydida, Isokratův *Panegyrikos*) formuluje typicky platónskou alternativu založenou na reformě existující tradice ve světle získaných filosofických vhledů. Příspěvek se zaměří právě na tyto rysy Aspasiiny řeči a celého dialogu a poukáže na shody s celkovou Platónovou politickou koncepcí.